

UCHWAŁA NR XLVI/330/2023

RADY GMINY RADZANÓW

z dnia 25 maja 2023 r.

**w sprawie uchwalenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami
Gminy Radzanów na lata 2023 – 2026**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40) oraz art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840), po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy Radzanów uchwała, co następuje:

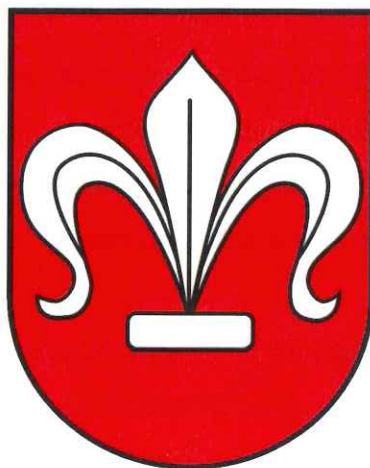
§ 1. Uchwała się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów na lata 2023 - 2026” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Radzanów.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od daty ogłoszenia w dzienniku urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Cezary Jurkiewicz

Załącznik do
Uchwały Nr XLVI/330/2023
Rady Gminy Radzanów
z dnia 25 maja 2023 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY RADZANÓW
NA LATA 2023-2026**

Spis treści

1. Wstęp	
2. Podstawa prawna	
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	
3.1. Obowiązek sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami	
3.2. Definicje	
3.3. Sposoby opieki nad zabytkami w świetle przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	
3.4. Opieka nad zabytkami jako zadanie własne gminy	
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	
4.2. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019 – 2022.....	
4.3. Program Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022 - 2025.....	
4.4. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	
5.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego	
5.2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	
5.3. Strategia Gminy Radzanów na lata 2016 – 2020 z uwzględnieniem lat 2021 – 2030	
5.4. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	
5.4.1. Zarys historii obszaru gminy	
5.4.2. Zabytki nieruchome – charakterystyka i najważniejsze obiekty	
5.4.3. Zabytki ruchome	
5.4.4. Zabytki archeologiczne	
5.4.5. Miejsca pamięci i kapliczki	
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	

7. Założenia programowe .....
- 7.1. Priorytety programu opieki .....
- 7.2. Kierunki działania i zadania programu opieki .....
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami .....
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami .....
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami .....

1. Wstęp

Opracowanie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radzanów ma na celu określenie zasadniczych kierunków działań służących zachowaniu materialnych śladów przeszłości i dziedzictwa kulturowego Gminy. Program ten stanowi aktualizację opracowanego dokumentu - Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów na lata 2016-2019, który został przyjęty uchwałą nr XVI/93/2016 Rady Gminy Radzanów z dnia 25 sierpnia 2016 roku. Układ opracowania GPOnZ nie zmienił się. Opiera się on na ogólnej charakterystyce zasobu zawartej w poprzednim Programie, został jednak zaktualizowany, po części zmieniony, uzupełniony oraz poszerzony.

Podstawą do opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Radzanów jest opracowany przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków rejestr zabytków, wojewódzka ewidencja zabytków oraz wykaz obiektów przewidzianych do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Do analizy stanu i zasobu dziedzictwa kulturowego wykorzystano także informacje dostępne publicznie i pozyskane lokalnie, w tym zasób Gminnej Ewidencji Zabytków przyjętej Zarządzeniem nr 21/2016 Wójta Gminy Radzanów z dnia 29 lipca 2016 r. Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Znajdujące się na terenie Gminy Radzanów zespoły i obiekty zabytkowe, wraz z obszarami cennymi przyrodniczo, stanowią o jej wyjątkowym potencjale materialnym i kulturowym.

Ochronę i konserwację zabytków Gminy Radzanów należy uznać za zadanie pierwszoplanowe z punktu widzenia interesu publicznego.

Przedmiotem programu opieki nad zabytkami jest dziedzictwo kulturowe znajdujące się w granicach administracyjnych gminy Radzanów. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców, zdefiniowane poprzez wpis do rejestru zabytków i w formie gminnej ewidencji zabytków. Program wskazuje działania służące poprawie stanu zabytków ich adaptacji i rewaloryzacji oraz zwiększenia do nich dostępności mieszkańców i turystów. Podmiotem programu jest społeczność lokalna. Program adresowany jest do mieszkańców gminy, w tym do właścicieli zabytków, władz samorządu terytorialnego, miejscowych organizacji i osób zainteresowanych dziedzictwem kulturowym, mogących w praktyce zastosować się do nakreślonych postulatów i możliwości działań. Gminny program

opieki nad zabytkami opracowywany jest na cztery kolejne lata, tym samym zadania w nim wskazane nie wyczerpują wszystkich zagadnień związanych z problematyką ochrony zabytków w gminie. Część tych rozwiązań będzie wymagała kontynuacji w kolejnej perspektywie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów na lata 2022-2025 jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie, takich jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego czy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

2. Podstawa prawna

Zabytki są dobrem kultury, dziedzictwem narodowym materialnym i niematerialnym, ich ochrona bezpośrednia i pośrednia ujęta została w wielu podstawowych aktach prawnych.

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Jest podstawowym aktem prawnym Państwa Polskiego, ochrona zabytków zapisana została w następujących artykułach:

art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym.

art. 6: Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

art. 82: „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840).

Jest to główna ustawa będąca podstawą dla realizacji zapisanej w konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ochrony dziedzictwa, jego zachowania, prawa obywateli do korzystania i dostępu do zabytków oraz monitorowania zabytków w aspekcie rozwoju kraju i towarzyszących temu zmianom

ART. 3

Użyte w ustawie określenia oznaczają:

- **ust. 1 zabytek** nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których

zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

- **ust. 2 zabytek nieruchomy** nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;

- **ust. 3 zabytek ruchomy** rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;

- **ust. 4 zabytek archeologiczny** zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

- **ust. 5 instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

- **ust. 6 prace konserwatorskie** działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

- **ust. 7 prace restauratorskie** działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;

- **ust. 8 roboty budowlane** roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

- **ust. 9 badania konserwatorskie** działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

- **ust. 10 badania architektoniczne** działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

- **ust. 11 badania archeologiczne** działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

- **ust. 12 historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

- **ust. 13 historyczny zespół budowlany** powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- **ust. 14 krajobraz kulturowy** przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- **ust. 15 otoczenie** teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

ART. 4

Określa zakres działań dla ochrony zabytków, podejmowanych przez organy administracji publicznej:

- **ust. 1** zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- **ust. 2** zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- **ust. 3** udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- **ust. 4** przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- **ust. 5** kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- **ust. 6** uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

ART. 5

Wskazuje podstawowe obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku związane z opieką nad nim, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- **ust. 1** naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- **ust. 2** prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- **ust. 3** zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- **ust. 4** korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- **ust. 5** popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

ART. 6

definiuje podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl tejże ustawy, ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

- **ust. 1**

1) zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz.668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

ART. 7

podkreśla obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami odwołując się do: art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72 ustawy.

ART. 18 i 19

odnoszą się do uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego województwa.

ART. 21

informuje, iż ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

ART. 22

odnosi się do Gminnej Ewidencji Zabytków:

ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy”.

ust. 5 określa, co w takiej ewidencji winno zostać ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

ART. 87

ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

ART. 89

wskazuje organy ochrony zabytków:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 9 w/w ustawy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2021 r. poz. 741).

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W istotnym z punktu widzenia opieki nad zabytkami obszarze planowania i zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się:

„wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1) W studium uwzględniać należy uwarunkowania wynikające ze (...) „stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art.10).

Studium oraz plany zagospodarowania przestrzennego powinny określać:

(...) obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk, obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”.

Istotne jest nałożenie na wójtów obowiązku zarówno zawiadomiania m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzenia studium, planów zagospodarowania przestrzennego i występowania o opinie i wnioski oraz uzgodnienia.

5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2022 r. poz. 1557).

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny i podkreśla fakt, że obiekt budowlany należy projektować i budować zapewniając: *(...) ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską”.*

Wymienione są rodzaje czynności w procesie budowlanym, również w kontekście obiektów wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, obiektów

i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, a także ujętych w gminnej ewidencji zabytków. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tych obiektów lub ich rozbiórkę (w tym wypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez Generalnego Konserwatora Zabytków). Ustawa nakazuje wprost wymóg uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę.

6. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami
(Dz. U. z 2021 r. poz. 1899).

Ustawa precyzuje jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to m.in. sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego oraz wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek, podział nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Ponadto dopuszczono możliwość nałożenia na nabywcę nieruchomości gruntowej, oddawanej w użytkowanie wieczyste, obowiązku odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych. Taki sam obowiązek można nałożyć w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu.

7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916).

Ustawa definiuje „tereny zieleni”, które określa jako „tereny wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, znajdujące się w granicach wsi o zwartej zabudowie lub miast, pełniące funkcje estetyczne, rekreacyjne, zdrowotne lub osłonowe, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze, a także zieleń towarzyszącą ulicom, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom”. Zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2023 r. poz. 738).

W ustawie zapisano, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym. Jednocześnie wskazuje, że państwie wspiera tę działalność, a minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego może wspomóc finansowo realizację planowanych na dany rok zadań.

Sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury, szczególnie tych wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami, których celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami. Dlatego też, szeroko pojęta opieka nad zabytkami niekoniecznie musi oznaczać bezpośrednie czynności przy zabytku, ale również gromadzenie wiedzy o zabytkach, jej udostępnianie poprzez organizacje wystaw oraz edukację społeczeństwa dotyczącą ochrony zabytków, uświadamianie istnienia odziedziczonych po dawnych mieszkańcach dóbr kultury, uwrażliwianie na wyjątkowy charakter tego dziedzictwa.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

3.1. Obowiązek sporządzenia gminnych programów opieki nad zabytkami.

Obowiązek sporządzenia gminnych Programów opieki nad zabytkami określa zapis art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W myśl art. 87 w/w ustawy:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o którym mowa w ust. 1 mają na celu w szczególności:
  - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
  - 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
  - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
  - 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
  - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
  - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;
  - 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Programy, o których mowa w ust. 3 ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3.2. Definicje

Z uwagi na konieczność precyzyjnego odnoszenia się w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami do zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 3 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), przyjęto za ustawą następujące definicje:

- 1) **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) **zabytek ruchomy** - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) **prace konserwatorskie** - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) **prace restauratorskie** - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) **roboty budowlane** - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

- 9) **badania konserwatorskie** - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) **badania architektoniczne** - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) **badania archeologiczne** - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) **historyczny zespół budowlany** - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) **krajobraz kulturowy** - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) **otoczenie** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

3.3. Sposoby opieki nad zabytkami w świetle przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Według zapisów art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022r. poz. 840) ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;

- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 ustawy opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W myśl art. 6 ustawy ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego,
  - d) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - e) cmentarzami,
  - f) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - g) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),

- f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 6 ustawy mówi również, iż ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W ustawie znajdują się zapisy precyzujące formy ochrony zabytków. Art. 7 ustawy stanowi, iż formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

3.4. Opieka nad zabytkami jako zadanie własne gminy

Obowiązki jednostek samorządowych określają zarówno przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840), jak również ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa obowiązki oraz kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązki są określone m.in. w art.22, pkt.4 narzucającym obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków, art.87 regulującym sporządzenie na okres czteroletni gminnych programów opieki nad zabytkami, oraz w art.18 i 19 nakazujących uwzględnianie zapisów tych programów przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju, studiów

uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania.

Ponadto w nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia z dnia 18 marca 2010r. która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., do art. 19 dodano ust. 1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchomości, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Dodatkowo w artykułach 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawarte są szczegółowe określenia obowiązków samorządu dla objętych ochroną zabytków, które są własnością gminy lub są w jej posiadaniu.

Dodatkowo art. 81 i 82 regulują możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Na podstawie art. 96 istnieje także możliwość, iż wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa.

W ustawie o samorządzie gminnym, w rozdziale 2, określone są zadania odnoszące się wprost lub pośrednio do ochrony zabytków. Art. 6. 1. mówi, iż do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, co za tym idzie również opieka nad zabytkami. Art. 7. 1. doprecyzowuje, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, co może się przekładać na działania związane z opieką nad zabytkami w kontekście: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych placówek upowszechniania kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy i współpracy z organizacjami pozarządowymi.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów, jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach: **Tezy do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.**

W Tezach do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajduje się szereg zapisów mających istotny wpływ na niniejszy dokument. Należą do nich zapisy określające cele Programu i zasady ochrony konserwatorskiej.

We wstępie do Tez określono główne cele programu, którymi jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. Celem jest także stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- 1) Zasady *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
- 2) Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- 3) Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
- 4) Zasady, zgodnie, z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
- 5) Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
- 6) Zasady odwracalności metod i materiałów,
- 7) Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów - pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów - restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych – codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń.

W rozdziale 2 „Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami”, zagadnienia zostały opisane w sposób określający po pierwsze cel, a następnie kierunki działania. Dotyczy to w szczególności stanu zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych, stanu zabytków techniki, pomników historii, obiektów z Listy Dziedzictwa Światowego UNESCO, (dla tych tematów wspólnym jest utworzenie krajowej ewidencji w systemie cyfrowym oraz monitoring stanu i sposobów wykorzystania), stanu służb konserwatorskich, stanu opieki nad zabytkami i wreszcie stanu uregulowań prawnych.

Rozdział 3 „Działania o charakterze systemowym” mówi o powiązaniu ochrony zabytków z polityką ekologiczną, dotyczącą ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa oraz o wypracowaniu strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzeniu jej do polityk sektorowych.

W rozdziale 4 „System finansowania” omówione są aspekty stworzenia sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

W kolejnym, **rozdziale 5** „Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania” omówione jest dokumentowanie poprzez tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach oraz stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji; wypracowanie spójnego systemu dokumentowania badań, stanu zachowania oraz określania i certyfikacji wartości zabytkowych, wspólnego dla wszystkich typów zabytków; monitorowanie - poprzez gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa oraz ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.

Rozdział 6 „Kształcenie i edukacja”, porusza fundamentalne zagadnienie stałej pracy nad wzrostem świadomości, dotyczącym wartości dziedzictwa kulturowego i jego ochrony w życiu i prawidłowym funkcjonowaniu społeczeństwa.

W rozdziale 7 „Współpraca międzynarodowa” opisane są zagadnienia mające na celu wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.

4.2 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

26 lipca 2021 r. uchwałą nr 92 z zmieniono uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022” (M.P. poz. 745), wprowadzając kilka drobnych zmian do programu.

Powstały pod koniec 2018 r. program posiada następujące cele i zadania:

Celem głównym jest „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”, aby to osiągnąć stworzono trzy cele szczegółowe:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego		
LP.	Kierunek działania 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym	Kierunek działania 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1	Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.	Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
2	Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.	Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
3	Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.	Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
4	Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.	Powołanie Centrum Architektury Drewnianej
Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.		
LP.	Kierunek działania 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami	Kierunek działania 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
1	Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).	Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.
Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.		
LP.	Kierunek działania 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości .	Kierunek działania 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami .
1.	Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.	Program dotacyjny dla NGO's w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączenia społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego

2.	Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.	
----	---	--

Trwająca od czterech lat realizacja *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022* przyniosła pewne efekty w każdym z postawionych celów szczegółowych. Powszechnie zauważanym efektem jest np. rozwój programów dotacyjnych (Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego).

4.3 Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025

(uchwała nr 169/21 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 grudnia 2021 r.)

Program wskazuje wymaganą i faktyczną spójność z dokumentami strategicznymi na poziomie regulacji międzynarodowych i krajowych oraz spójność ze *Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku*. W *Programie opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025* zapisano, że stanowi on uszczegółowienie *Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030 Innowacyjne Mazowsze*, gdzie nakreślono „całość polityki opieki nad zabytkami samorządu województwa, jaka będzie realizowana do roku 2030 i dodatkowo wyznacza rezerwę programową zamierzeń co do opieki nad zabytkami przez kolejne dwa lata”. *Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025* jest kontynuacją *Programu opieki nad zabytkami województwa mazowieckiego na lata 2018-2021*, który zawierał szczegółową analizę krajobrazu kulturowego Mazowsza, z uwzględnieniem zagrożeń dla zabytków w obecnych czasach. Jego istotną wartością, do której odnosi się także niniejszy *Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Radzanów na lata 2022-2025*, był przedstawiony stan zachowania zabytków, ich liczebność na terenie województwa oraz schemat ochrony dziedzictwa w poszczególnych gminach. Niezmiennie aktualne w odniesieniu do Gminy Radzanów są zapisy *Programu opieki nad zabytkami województwa mazowieckiego na lata 2016-2019*, wskazujące, że „należy wykorzystać obecną dobrą koniunkturę dla dziedzictwa, związaną z pojawieniem się nowych instrumentów prawnych, nowych rozwiązań instytucjonalno-finansowych oraz z rozwojem technologii cyfrowej, dla zdecydowanego wzmocnienia opieki nad zabytkami (...) Należy docenić rolę powszechnej edukacji i aktywności obywatelskiej. Priorytetem powinny być najmniej trwałe elementy dziedzictwa, których ocalenie jest zadaniem najpilniejszym, gdyż są one narażone na szczególne rodzaje zagrożeń (architektura drewniana, krajobraz kulturowy) lub są szczególnie ulotne i nietrwałe (dziedzictwo niematerialne). Jednym z kluczowych zadań musi być tworzenie cyfrowych dokumentacji obiektów zabytkowych.” W *Programie opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025* przyjęto, że w okresie 2022–2025 będzie kontynuowana misja z lat 2018–2021, która brzmi: Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim. Jej realizacja to „generalny cel Programu. (...) Wszystkie dalsze rozstrzygnięcia planistyczne i wykonawcze muszą być bezwzględnie zgodne z misją. Misji towarzyszy wizja strategiczna opieki nad zabytkami w regionie, będąca zapisem pożądanego stanu docelowego, jaki powinien być osiągnięty do 2025 r. wskutek pomyślniej realizacji Programu. Z rozwinięcia misji wynikają trzy obszary strategiczne – trzy „obszary koncentracji działań” Programu. W każdym z obszarów wyznaczamy z kolei cele

strategiczne, a cele będą realizowane poprzez przedsięwzięcia strategiczne.” Wizja strategiczna *Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025* – stan opieki nad zabytkami w 2025 roku. „Po okresie funkcjonowania Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022 – 2025 w województwie zauważalnie polepszyła się opieka nad zabytkami. Powstało forum gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem kulturowym, podnoszące wiedzę i integrujące środowisko w celu wymiany doświadczeń. Coraz lepiej znane i zadbane dziedzictwo regionu jest powodem dumy lokalnych społeczności. Zauważalnie wzrosła świadomość roli i znaczenia tradycji i zabytków kultury materialnej. Zadbane o udokumentowanie mazowieckiego dziedzictwa XX wieku, które w poprzednim okresie nie było wystarczająco znane ani doceniane. Przedstawiciele samorządów i prywatni właściciele zabytków są coraz bardziej świadomi swoich obowiązków związanych z opieką nad nimi. Wzrosła też znajomość narzędzi pomagających zachować ich wzorowy stan. Szczególnie narażone na utratę elementy dziedzictwa niematerialnego coraz częściej znajdują oddanych kontynuatorów.” Trzy obszary strategiczne – trzy „obszary koncentracji działań” *Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025*, odpowiadające zidentyfikowanym kluczowym problemom:

Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy – odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako niewystarczająca świadomość wartości dziedzictwa wśród interesariuszy, niewłaściwe postawy interesariuszy wobec dziedzictwa.

Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków - odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako potrzeba dalszej optymalizacji dostępu do środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

Obszar strategiczny C. Skuteczne narzędzia działania - odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako potrzeba dalszego doskonalenia narzędzi działania w zakresie opieki nad zabytkami. W każdym z trzech obszarów strategicznych wyznaczono cele strategiczne, które będą realizowane poprzez przedsięwzięcia strategiczne.

Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane z kształtowaniem wiedzy, świadomości i postaw pożądanych z punktu widzenia opieki nad zabytkami i troski o dziedzictwo. Zidentyfikowano dwa cele:

Cel strategiczny A.1. Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków
Doświadczenia poprzedniego programu 2018–2021 wykazały dobitnie konieczność stałego podnoszenia wiedzy fachowej gminnych i powiatowych specjalistów zajmujących się na obu poziomach administracji lokalnej opieką nad zabytkami. Dodatkowo jest potrzebne forum wymiany doświadczeń dla tych specjalistów, gdzie mogliby oni dzielić się zarówno przykładami dobrej praktyki w celu upowszechniania realizacji udanych, jak i przykładami ostrzegawczymi w celu uniknięcia powielania błędów.

Przedsięwzięcie A.1.1. Mazowieckie Forum Dziedzictwa (MFD)

1. Cel przedsięwzięcia: Przedsięwzięcie ma na celu stworzenie platformy regularnego doszkalania fachowego gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem a także stałej wymiany doświadczeń osób zajmujących się opieką nad dziedzictwem w administracji gminnej.
2. Opis przedsięwzięcia: Założeniem Programu jest zorganizowanie i stałe prowadzenie forum, do którego będą zaproszeni przedstawiciele obu szczebli administracji lokalnej z terenu województwa mazowieckiego, zajmujący się w swoich samorządach zagadnieniami opieki nad dziedzictwem. W ramach forum planowane są regularne zdalne spotkania edukacyjne ma tematy istotne dla opieki nad dziedzictwem w województwie mazowieckim. Raz do roku jest planowane stacjonarne spotkanie MFD służące edukacji i podsumowaniu rocznych doświadczeń lokalnych specjalistów.
3. Formy realizacji przedsięwzięcia:
  1. Regularne zdalne spotkania o stałej formule:
    - Formy edukacyjnej (wykładu, warsztatu, seminarium) na wybrany temat;
    - Dyskusji służącej wymianie bieżących doświadczeń w zakresie opieki nad dziedzictwem.
  2. Doroczne spotkania stacjonarne (jedno w ciągu każdego roku realizacji Programu) służące przede wszystkim podsumowaniu roku współpracy i pogłębieniu integracji środowiska specjalistów.
4. Źródła finansowania:

Budżet samorządu województwa, budżety samorządów lokalnych, inne źródła.

Przedsięwzięcie A.1.2. Dziedzictwo niematerialne – na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego – kontynuacja

1. Cel przedsięwzięcia: Celem Programu jest zintensyfikowanie ochrony dziedzictwa niematerialnego województwa.
2. Opis przedsięwzięcia: Program będzie polegał na wspólnym z zainteresowanymi podmiotami przygotowywaniu i opracowywaniu wniosków o wpis na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W tym celu powstanie program wpisywania na tę listę zwyczajów, przekazów ustnych, wiedzy i umiejętności oraz związanych z nimi przedmiotów i przestrzeni kulturowych.

3. Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa.
4. Źródła finansowania: Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

Przedsięwzięcie A.1.3. Konkurs „Renowacja Roku Zabytków Mazowsza” – kontynuacja

1. Cel przedsięwzięcia: Celem Programu jest promocja opieki nad zabytkami, dobrych praktyk konserwatorskich, renowacyjnych i adaptacyjnych wśród właścicieli zabytków nieruchomych znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego.
2. Opis przedsięwzięcia: Coroczny konkurs dla najlepszych renowacji zabytków.
3. Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa.
4. Źródła finansowania: Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

Cel strategiczny A.2. Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem

Dokonana analiza problemowa wykazała, że jednym z największych zagrożeń dla dziedzictwa jest niska świadomość jego wartości wśród społeczeństwa. Aby temu zapobiec, konieczne jest promowanie wśród lokalnych społeczności zainteresowania dziedzictwem oraz zaangażowanie osób w różnym wieku w propagowanie wiedzy o dziedzictwie i podtrzymywanie tradycji.

Przedsięwzięcie A.2.1. „Odkrywamy nasze dziedzictwo” – coroczny konkurs fotograficzny – kontynuacja

1. Cel przedsięwzięcia: podtrzymanie zainicjowanego wśród mieszkańców w poprzednim programie 2018-2021 zainteresowania dokumentowaniem fotograficznym istniejących obiektów dziedzictwa, a także gromadzenie dokumentacji wykonanej przez społeczników.
2. Opis przedsięwzięcia: Konkurs będzie realizowany w formie corocznego wojewódzkiego konkursu fotograficznego, którego każda edycja zostanie poświęcona innej kategorii zabytków i architektury.
3. Formy realizacji przedsięwzięcia: konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
4. Źródła finansowania: Budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie A.2.2. Tożsamość lokalna – wartość unikalna (kontynuacja w nowej formie)

1. Cel przedsięwzięcia: Program ma na celu wypełnienie jednego z ważnych deficytów, jakim jest brak dostrzegania i doceniania dziedzictwa lokalnego. Oprócz oczywistego pozytywnego wpływu na stan zabytków przez poszerzanie wiedzy o ich wartości i konieczności ich ochrony, wzmacnianie tożsamości lokalnej ma silny wpływ na powodzenie procesów rewitalizacyjnych, zapobieganie depopulacji i w efekcie przekłada się na potencjał rozwojowy gmin i całego województwa.

2. Opis przedsięwzięcia: Założeniem Programu jest tworzenie i wspieranie powstawania programów edukacyjnych lub publikacji adresowanych do społeczności lokalnych, służących pogłębieniu ich wiedzy o dziedzictwie regionu i podniesienia poczucia tożsamości. Programy mogą być adresowane do różnych grup wiekowych.
3. Źródła finansowania:

Budżet samorządu województwa, inne źródła.

Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane ze zwiększeniem efektywności finansowania opieki nad zabytkami. Zidentyfikowano dwa cele:

Cel strategiczny B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich

Przedsięwzięcie B.1.1. Dotacje do prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych – kontynuacja

1. Cel przedsięwzięcia: Wspieranie różnego rodzaju właścicieli obiektów zabytkowych w finansowaniu prac przy zabytkach.
2. Opis przedsięwzięcia: Program polega na organizowaniu corocznego naboru wniosków na dotacje do prac konserwatorskich restauratorskich i robót budowlanych w obiektach zabytkowych.
3. Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa.
4. Źródła finansowania: Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

Cel strategiczny B.2. Dbalność o zabytki własne województwa

Przedsięwzięcie B.2.1. Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego – kontynuacja

1. Cel przedsięwzięcia: Kontynuowanie udoskonalania metody podziału środków pomiędzy różnego rodzaju wnioskodawców z uwzględnieniem priorytetów Samorządu Województwa.
2. Opis przedsięwzięcia: Przedsięwzięcie dotyczy finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych (ruchomych i nieruchomych), których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego lub jego jednostki organizacyjne. W ramach przedsięwzięcia raz w roku będzie organizowany nabór wniosków o dotacje celowe na remont zabytków będących własnością samorządu lub jednostek organizacyjnych. Jednostki organizacyjne Samorządu Województwa mające siedzibę w obiekcie wymagającym najpilniej wsparcia finansowego (np. najgorszy stan techniczny) otrzymałyby dodatkowe środki na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.
3. Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa.
4. Źródła finansowania: Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

Obszar strategiczny C. Skuteczne narzędzia działania

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele skierowane na wzmocnienie skutecznej ochrony najbardziej wrażliwego dziedzictwa przed zniszczeniem i współpracy międzysektorowej dla ratowania zabytków. Zidentyfikowano dwa cele:

Cel strategiczny C.1. Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa

Przedsięwzięcie C.1.1. Dokumentacja zabytków architektury XX wieku województwa mazowieckiego

1. Cel przedsięwzięcia: Celem Programu jest dokonanie systematycznej inwentaryzacji i dokumentacji dziedzictwa architektury po 1918 r. województwa mazowieckiego oraz wydanie publikacji na ten temat.
2. Opis przedsięwzięcia: architektura międzywojenna i powojenna często jest traktowana z mniejszą uwagą i troską, niż architektura epok bardziej odległych w czasie.

Ogromna część obiektów z tego okresu niszczy i jest w stanie technicznym zagrażającym ich przetrwaniu. Wobec takiego stanu faktycznego istotne jest jak najszybsza dokumentacja i wydanie katalogu w formie publikacji, co przyczyni się do upowszechnienia świadomości o wartości omawianej architektury jako istotnej części dziedzictwa regionu.

3. Program będzie miał formę zlecenia dla specjalistycznego wykonawcy, którego zadaniem będzie:
  - dokonanie kwerendy w dostępnych publikacjach, badaniach i pracach naukowych, celem zidentyfikowania możliwie pełnej listy obiektów architektury modernistycznej w województwie mazowieckim;
  - przeprowadzenie badań terenowych, w ramach których powstanie dokumentacja fotograficzna i zostanie opracowana dokumentacja obiektów architektury XX wieku województwa mazowieckiego.
  - Opracowanie i wydanie publikacji.
4. Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa (zlecenie).
5. Źródła finansowania: Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

Przedsięwzięcie C.1.2. Inwentaryzacja i wyodrębnienie typów zabudowy drewnianej województwa – kontynuacja

1. Cel przedsięwzięcia: Celem Programu jest dokonanie systematycznej inwentaryzacji stylów architektury drewnianej województwa mazowieckiego.
2. Opis przedsięwzięcia: w województwie mazowieckim znajduje się ponad 5 tysięcy zabytków architektury drewnianej. Prawie jedna czwarta z nich nie posiada zabezpieczenia przeciwpożarowego, co naraża je na niebezpieczeństwo zniszczenia. Pilne staje się sporządzenie dokumentacji tych zabytków, w tym – inwentaryzacji ich stylów. W zakres zadania wchodzi rozpoznanie zachowanego budownictwa sprzed 1945 r., nie tylko obiektów objętych aktualnie ochroną konserwatorską, zarówno na wsiach, jak i w miasteczkach i miastach.
3. Program będzie miał formę zlecenia dla specjalistycznego wykonawcy, którego zadaniem będzie:

- dokonanie kwerendy w dostępnych publikacjach, badaniach i pracach naukowych, celem wychwycenia możliwie pełnej listy stylów zidentyfikowanych i opisanych dotychczas;
  - przeprowadzenie badań terenowych, w ramach których powstanie dokumentacja fotograficzna i zostanie opracowana pełna typologia stylów architektury drewnianej województwa mazowieckiego, w podziale na jego regiony kulturowe, wraz z dokumentacją przykładów.
4. Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa (zlecenie).
  5. Źródła finansowania: Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

Przedsięwzięcie C.1.3. Konkurs „Dom w krajobrazie” – kontynuacja

1. Cel przedsięwzięcia: Celem Programu jest stworzenie katalogu projektów architektonicznych współczesnej zabudowy dobrze zharmonizowanej z krajobrazem kulturowym poszczególnych regionów kulturowych województwa mazowieckiego.
2. Opis przedsięwzięcia: Program będzie miał formę konkursu organizowanego w cyklu dwuletnim na opracowanie projektów domów jednorodzinnych.

Konkurs będzie organizowany co drugi rok, a w latach pomiędzy konkursami będzie wydawany katalog z materiałami konkursowymi z roku poprzedzającego. Projekty obu kategorii będą w ten sposób nieodpłatnie udostępnione wszystkim zainteresowanym podmiotom, co zwiększa szansę, że elementy tradycyjnej zabudowy pojawią się w krajobrazie kulturowym Województwa.

3. Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa – zlecenie.
4. Źródła finansowania: Konkurs, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

Przedsięwzięcie C.1.4. Nasza żywa tradycja – kontynuacja

1. Cel przedsięwzięcia: Głównym celem Programu jest ochrona i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego oraz rozbudowa portalu Mazowiecki Szlak Tradycji, będącego bazą zasobów tego dziedzictwa.
2. Opis przedsięwzięcia: Opis przedsięwzięcia: Program może mieć formę zróżnicowanego wsparcia zarówno dla inicjatyw już utrwalonych i powtarzanych cyklicznie, jak i dla inicjatyw nowo kreowanych. Towarzyszyć temu powinna rozbudowa portalu Mazowiecki Szlak Tradycji o kolejne opisy elementów dziedzictwa oraz ścieżki tematyczne.
3. Formy realizacji przedsięwzięcia: Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
4. Źródła finansowania: Budżet samorządu województwa.

Cel strategiczny C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków

Przedsięwzięcie C.2.1. Tworzyć system promocji mazowieckiego dziedzictwa w serwisach internetowych

1. Cel przedsięwzięcia: skuteczna promocja mniej znanych elementów dziedzictwa w województwie mazowieckim w serwisach internetowych dzięki współpracy z podmiotami o utrwalonej renomie i potwierdzonej skuteczności promocyjnej.
2. Opis przedsięwzięcia: Program polega na zawarciu umów o współpracy ze starannie dobranymi influencerami aktywnymi w mediach społecznościowych i serwisach internetowych, których utrwalona renoma i potwierdzona skuteczność promocyjna gwarantuje szansę skutecznej promocji dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa mazowieckiego.
3. Formy realizacji przedsięwzięcia: umowy o wykonanie usług.
4. Źródła finansowania: Budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie C.2.2. Mazowieckie konserwacje

1. Cel przedsięwzięcia: promocja zabytków dotowanych przez Samorząd Województwa.
2. Opis przedsięwzięcia: Projekt zakłada organizację wydarzeń takich jak spacer i oprowadzania po wybranych zabytkach dotowanych przez samorząd województwa, skierowanych szczególnie do lokalnej społeczności.
3. Formy realizacji przedsięwzięcia: Formy realizacji przedsięwzięcia: umowy z wykonawcami, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami.
4. Źródła finansowania: Budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie C.2.3. Mazowiecki System Informacji Przestrzennej – Zabytki

1. Cel przedsięwzięcia: stworzenie platformy zintegrowanego systemu informacji o zabytkach dla województwa mazowieckiego w ramach Mazowieckiego Systemu Informacji Przestrzennej.
2. Opis przedsięwzięcia: Opis przedsięwzięcia: Powszechnie dostępna platforma ma gromadzić dane o obiektach wpisanych do rejestru zabytków i znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków.
3. Formy realizacji przedsięwzięcia: Formy realizacji przedsięwzięcia: współpraca z Departamentem Cyfryzacji, Geodezji i Kartografii UMWM, umowy z wykonawcami.

Źródła finansowania: Budżet samorządu województwa.

4.4 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów w takcie swojego obowiązywania zakłada zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030

(Uchwała nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 roku)

Kwestia opieki nad zabytkami jest traktowana w *Strategii* w szerszym kontekście wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego oraz poprawy jakości życia. Dbałość o zabytki ma wpłynąć na zwiększenie zainteresowania turystów. W *Strategii* wyznaczono obszary działań. Jeden z nich to KULTURA I DZIEDZICTWO, a jego cel rozwoju określono następująco: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia. Strategia w obszarze dziedzictwa kulturowego wskazuje następujące działania:

„Działania w sferze ochrony środowiska powinny pozwolić na synergiczne ich wykorzystanie poprzez poprawę atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze. W tym celu należy tworzyć i promować ośrodki rekreacji wodnej oraz towarzyszące im zaplecze. Analogiczne działania powinny być realizowane w kategorii kompleksów wypoczynkowych, rekreacyjnych. Podobne działania (służące ochronie i czerpaniu korzyści z ochrony) należy adresować do dziedzictwa kulturowego regionu. Historyczne obiekty i zespoły zabytkowe wraz z otoczeniem powinny podlegać konserwacji, renowacji, a wybrane obiekty adaptacji na cele użyteczności publicznej. Ochroną należy objąć również układy przestrzenne. Istotnym elementem ochrony dziedzictwa powinno być tworzenie parków kulturowych, jak też inne formy ochrony krajobrazu kulturowego. Tam, gdzie marki kulturowe oraz produkty turystyczne nie są dostatecznie widoczne, należy je tworzyć i promować w celu zwiększenia wiedzy o regionie oraz podniesienia jego atrakcyjności turystycznej. W ramach upowszechniania wiedzy o regionie oraz promowania kultury i twórczości, wskazana jest cyfryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego w celu ich standaryzacji i zwiększenia dostępności. Elementem dziedzictwa kulturowego są tradycyjne wyroby kulinarne, w związku z tym powinna być dalej rozwijana Sieć Dziedzictwa Kulinarnego Mazowsze. Należy podejmować działania mające na celu zwiększenie wkładu Mazowsza w Listę Produktów Tradycyjnych. Lokalne i regionalne tradycje, jak też działalność instytucji kultury należy wspierać i wykorzystywać podobnie jak inne zasoby kulturowe – do podnoszenia atrakcyjności turystycznej”.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

5.1 Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Radzanów

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jest podstawowym dokumentem kreującym politykę przestrzenną gminy. Obok miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jest aktem planowania przestrzennego i w systemie planistycznym zaliczane jest do aktów planowania ogólnego. Nie jest aktem prawa miejscowego, a więc nie zawiera przepisów powszechnie obowiązujących i nie może być podstawą do wydania decyzji administracyjnych. Ma za to charakter aktu kierownictwa wewnętrznego, obowiązującego w systemie organów gminy. Wiąże wójta, burmistrza, prezydenta miasta przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i służy koordynacji ustaleń tych planów.

Przedstawione w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Radzanów ustalenia w zakresie ochrony zabytków są zgodne z istniejącym stanem prawnym oraz z wytycznymi Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w tym w zakresie zasad ochrony obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków

Uchwała nr XXIX/162/2018 Rady Gminy Radzanów z dnia 19 lutego 2018 r.

5.2 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Na terenie gminy Radzanów obowiązują plany miejscowe uchwalone następującymi uchwałami Rady Gminy Radzanów:

1. Uchwała Rady Gminy Radzanów nr XXX/188/2005 z dnia 21 grudnia 2005 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego nr 43 poz. 1385 z dnia 3 marca 2006 r.,
2. Uchwała Rady Gminy Radzanów nr XXX/189/2005 z dnia 21 grudnia 2005 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego nr 43 poz. 1385 z dnia 3 marca 2006 roku w miejscowościach: Bębnowo, Bojanowo, Bońkowo Kościelne, Bońkowo Podleśne Budy Matusy, Cegielnia Ratowska, Gradzanowo Włociańskie, Gradzanowo Zbęskie, Józefowo, Luszewo, Radzanów, Ratowo, Wróblewo, Zgliczyn – Glinki, Zgliczyn Witowy,
3. Uchwała Rady Gminy Radzanów nr XV/91/2008 z dnia 25 czerwca 2008 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego nr 184 poz. 6620 z dnia 28 października 2008 roku w obrębach geodezyjnych: Bojanowo, Bońkowo Kościelne, Bońkowo Podleśne, Gradzanowo Zbęskie, Radzanów, Ratowo, Wróblewo i Zgliczyn Witowy,
4. Uchwała Rady Gminy Radzanów nr XV/91/2008 z dnia 25 czerwca 2008 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego nr 184 poz. 6620

z dnia 28 października 2008 roku w obrębach geodezyjnych: Bębnowo, Józefowo, Luszewo i Radzanów,

5. Uchwała Nr XXIII/169/2020 Rady Gminy Radzanów z dnia 22 grudnia 2020r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radzanów.
6. Uchwała Rady Gminy w Radzanowie Nr XXXIII/180/2018 z 26 lipca 2018 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 8176 z dnia 28 sierpnia 2018 roku dla części obrębu geodezyjnego: Radzanów, Bębnowo,
7. Uchwała Rady Gminy w Radzanowie Nr XXXIII/180/2018 z 26 lipca 2018 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 8176 z dnia 28 sierpnia 2018 roku dla części obrębu geodezyjnego: Radzanów, Bębnowo,
8. Uchwała Rady Gminy Radzanów Nr IX/71/2019 z dnia 25 lipca 2019r. ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 9775 z dnia 13.08.2019 r. dla obszarów położonych na terenie części obrębu geodezyjnego Bojanowo,
9. Uchwała Rady Gminy Radzanów Nr XVI/128/2020 z dnia 4 marca 2020r. ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 3649 z dnia 18 marca 2020 r. dla obszarów położonych na terenie części obrębu geodezyjnego Cegielnia Ratowska
10. Uchwała Rady Gminy Radzanów Nr XX/145/2020 z 19 sierpnia 2020 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 9469 z dnia 9 września 2020 roku dla części obrębu geodezyjnego Zgliczyn Witowy,
11. Uchwała Rady Gminy Radzanów Nr XX/146/2020 z 19 sierpnia 2020 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 9281 z dnia 4 września 2020 roku dla części obrębu geodezyjnego Gradzanowo Zbęskie,
12. Uchwała Rady Gminy Radzanów Nr XXII/156/2020 z 25 listopada 2020 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 408 z dnia 18 stycznia 2021 roku dla części obrębu geodezyjnego Bońkowo Podleśne,
13. Uchwała Rady Gminy Radzanów Nr XXII/157/2020 z 25 listopada 2020 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 409 z dnia 18 stycznia 2021 roku dla części obrębu geodezyjnego Wróblewo,
14. Uchwała Rady Gminy Radzanów Nr XXII/158/2020 z 25 listopada 2020 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 410 z dnia 18 stycznia 2021 roku dla części obrębu geodezyjnego Zgliczyn – Glinki.
15. Uchwała Rady Gminy Radzanów Nr XXVIII/199/2021 z 27 lipca 2021 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 7032 z dnia 6 sierpnia 2021 roku dla części obrębów geodezyjnych Budy Matusy, Bońkowo Kościelne.
16. Uchwała Rady Gminy Radzanów Nr XXXII/230/2021 z 29 grudnia 2021 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 824 z dnia 19 stycznia 2022 roku dla części obrębów geodezyjnych Bębnowo, Bojanowo i Radzanów.
17. Uchwała Rady Gminy Radzanów Nr XXXII/231/2021 z 29 grudnia 2021 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 759 z dnia 19 stycznia 2022 roku dla części obrębów geodezyjnych Cegielnia Ratowska, Luszewo i Ratowo.
18. Uchwała Rady Gminy Radzanów Nr XXXII/232/2021 z 29 grudnia 2021 roku, ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego poz. 823 z dnia 19 stycznia 2022 roku dla części obrębów geodezyjnych Gradzanowo Włociańskie i Józefowo.

Plan miejscowy stanowi podstawę planowania przestrzennego w gminie. Ustanawia przepisy powszechnie obowiązujące na danym terenie, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych. Jest aktem prawa miejscowego przyjmowanym w formie uchwały rady gminy, określającym przeznaczenia, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu, a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony dóbr kultury i krajobrazu zawiera następujące ustalenia:

1. Wszelkie działania inwestycyjne przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
2. Wszelkie działania inwestycyjne przy obiektach o wartościach kulturowych wymagają opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
3. Wszelkie działania w wyznaczonej na rysunku planu strefie ochrony konserwatorskiej wymagają zgody bądź opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
4. Wszystkie stanowiska archeologiczne oznaczone na rysunku planu symbolem graficznym podlegają ochronie konserwatorskiej:
  - a) w strefie oznaczonych stanowisk archeologicznych wszelkie zmiany użytkowania terenów rolnych, planowane inwestycje kubaturowe, drogowe oraz liniowe związane z infrastrukturą techniczną podlegają uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
  - b) wszelkie prace ziemne w obrębie stanowisk muszą być prowadzone pod nadzorem archeologicznym na podstawie pozwolenia wydanego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
  - c) osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca prowadzić w obrębie stanowiska prace ziemne obowiązana jest pokryć koszty nadzoru archeologicznego i badań archeologicznych oraz ich dokumentacji.
5. Zachowanie historycznego układu przestrzennego oraz charakteru zabudowy w miejscowościach: Radzanów i Ratowo.
6. Ochronę figurek, krzyży przydrożnych i cmentarzy.
7. Nowa zabudowa wiejska winna nawiązywać swym rozplanowaniem, skalą, materiałem i detałem do istniejącej w rejonie starej, tradycyjnej zabudowy, którą można adaptować na cele kultury, rekreacyjne, letniskowe czy usługowe.

Prawo stanowi, że w **stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, ale ujętych w ewidencji zabytków**, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Organ konserwatorski w postępowaniu prowadzonym na podstawie art. 39 ust. 3 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane wypowiada się w zakresie swojej właściwości na temat przedstawionego projektu budowlanego i wpływu zamierzenia inwestycyjnego na chronione właściwości obszaru/objektu, które zakwalifikowały go do ewidencji zabytków, analizując konkretne rozwiązania projektowe. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytku. Uzgodnienia projektów budowlanych obiektów realizowanych w strefie A pełnej ochrony konserwatorskiej, **w przypadku inwestycji dotyczącej obiektu lub obszaru, który nie jest ujęty w gminnej ewidencji zabytków**, a przepisy planu miejscowego nadal nakładają obowiązek uzyskania uzgodnienia konserwatorskiego, wojewódzki konserwator zabytków może zająć stanowisko w drodze pisma urzędowego na wniosek inwestora, np. wg art. 32 ust 1 pkt 2 ustawy – Prawo budowlane.

5.3 Strategia Gminy Radzanów na lata 2016-2020 z uwzględnieniem lat 2021-2030.

Strategia Gminy Radzanów na lata 2016-2020 z uwzględnieniem lat 2021-2030 przyjęta została uchwałą Nr XII/71/2016 Rady Gminy Radzanów z dnia 11 stycznia 2016 rok.

Jednym z priorytetowych kierunków strategicznych jest: ZACHOWANIE, OCHRONA I
ODBUDOWA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ ROZWÓJ TYRYSTYKI.

II.1.CEL STRATEGICZNY:

Odbudowa i ochrona dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich.

II.1.1. CEL OPERACYJNY:

Odbudowa i modernizacja obiektów o podstawowym znaczeniu dla kultury regionalnej.

II.1.1.1. ZADANIE STRATEGICZNE:

Renowacja i efektywne wykorzystanie obiektów zaliczanych do dziedzictwa kulturowego oraz innych obiektów o charakterze zabytkowym.

Opis: Założeniem tego zadania jest zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy w jak najlepszym stanie i z zamiarem jego wielokierunkowego użytkowania.

Instytucja koordynująca: Gmina Radzanów, Parafie

Partnerzy: obywatele, osoby prawne, Wojewódzki Konserwator Zabytków

Okres realizacji: 2016-2030

Źródła finansowania: środki własne, środki zewnętrzne

II.1.1.2. ZADANIE STRATEGICZNE:

Restaurowanie i przebudowa zabytkowych budynków oraz ich adaptacja do celów kulturalnych i rekreacyjnych.

Opis: Dziedzictwo kulturowe, w szczególności zaś obiekty zabytkowej architektury przeznaczone w przeszłości do określonego użytkowania, mogą, winny być adaptowane do spełnienia nowych funkcji. Mogą one być wykorzystywane jako pomieszczenia prezentacji twórczości artystycznej, dla aktywności atrakcyjnej, w tym nawiązującej do tradycji historycznej. Tego rodzaju adaptacje przybliżą te obiekty ludziom współczesnym, ożywią je i fragmenty terenu, w których się znajdują, mogą stać się źródłem dochodów, które będzie można przeznaczyć na ich należyte utrzymanie.

Instytucja koordynująca: Gmina Radzanów

Partnerzy: osoby prawne i fizyczne, Wojewódzki Konserwator Zabytków

Okres realizacji 2016-2030

Źródła finansowania: środki własne, środki osób prawnych i fizycznych, środki zewnętrzne

II.1.1.3. ZADANIE STRATEGICZNE:

Remont i naprawa zabytkowych budowli.

Opis: Zachowanie dziedzictwa kulturowego w dobrym stanie, wymaga zróżnicowanych ze względu na bogactwo form działań konserwatorskich w tym remontowych i rekonstrukcyjnych.

Instytucja koordynująca: Gmina Radzanów, Parafie

Partnerzy: osoby prawne i fizyczne, Wojewódzki Konserwator Zabytków

Okres realizacji: 2016-2030

Źródła finansowania: środki własne, osób prawnych, osób fizycznych, środki zewnętrzne

II.1.1.4. ZADANIE STRATEGICZNE:

Adaptacja terenów publicznego użytku, służącym działaniom kulturalnym.

Opis: Założeniem tego zadanie jest pozyskiwanie terenów publicznych i ich adaptacja celem powiększenia przestrzeni służącej działalności kulturalnej.

Instytucja koordynująca: Gmina Radzanów

Partnerzy: osoby prawne, organizacje pozarządowe

Okres realizacji: 2016-2030

Źródła finansowania: środki własne, środki zewnętrzne

II.1.1.5. ZADANIE STRATEGICZNE:

Remont i modernizacja budynków użytku publicznego z przeznaczeniem na działalność kulturalną.

Opis: Obiekty, w tym budynki użytku publicznego, przeznaczone w przeszłości do określonego użytkowania, mogą, winny być adaptowane do spełnienia nowych funkcji

na rzecz rozwoju działalności kulturalnej.

Instytucja koordynująca: Gmina Radzanów

Partnerzy: osoby prawne, osoby fizyczne

Okres realizacji: 2016-2030

Źródła finansowania: środki własne, środki zewnętrzne

5.4 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.4.1 Zarys historii obszaru gminy

Początków Radzanowa należy szukać w miejscowości Radzanowo w pobliżu Płocka. Dziedziczył tam możny ród Radzanowskich herbu Prawdzic. Ich przodek niejaki Warda otrzymał w pobliżu Płocka wieś Radzanów i od tej nazwy jego potomkowie przyjęli nazwisko Radzanowscy. W końcu XIV wieku Radzanowscy postanowili założyć miasto w swoich dobrach dziedzicznych. Jakusz z Radzanowa (wnuk Wardy) uzyskał od księcia Siemowita IV

przywilej na założenie miasta na prawie chełmińskim. Miasto miało być założone w ich rodzinnym Radzanowie, dokument zezwalający na lokacje nosi datę 1393.

Radzanowscy posiadając ten dokument zmienili jednak lokalizację. Zamiast założyć go w swoim rodzinnym Radzanowie, założyli go między 1393 a 1400 rokiem nad Wkrą w pobliżu ujścia rzeki Mławki. Takie położenie miasta w pobliżu rzeki było lepsze ze względów gospodarczych, ale nie tylko. Tereny po drugiej stronie rzeki były w tym czasie zastawione Krzyżakom i najpewniej Radzanowscy w porozumieniu z księciem założyli tutaj miasto, aby wzmocnić niepewną granicę z Krzyżakami. Dodatkowo zaczęto budować tu umocnienia i wały (fortalicje), których pozostałości można znaleźć do dziś. Wraz z założeniem miasta powstała też parafia Radzanów i wybudowano pierwszy drewniany kościół.

Nie ma pewności czy założycielem miasta był Jakusz, który uzyskał przywilej książęcy, bardziej prawdopodobne jest, że założycielem miasta był jego brat Paweł, ponieważ w początkach XV wieku to właśnie potomkowie Pawła występują jako właściciele miasta.

Radzanów założono na „surowym korzeniu”, czyli wprost na łące, co przeczy twierdzeniom jakoby już wcześniej istniało tu wczesnośredniowieczne grodzisko.

Niewiele mamy informacji o Radzanowie z tego okresu. Wiadomo, że odbywały się tu rokowania polsko-krzyżackie w latach 1412-1414

Wiek XVI to najlepszy czas rozwoju Radzanowa. Miejscowi rzemieślnicy specjalizowali się w produkcji sukna i sprzedawali je w kraju oraz w Prusach (Prusy Królewskie i Książęce). Rzemieślnicy postarali się o ochronę swych praw i w 1532 roku król Zygmunt I zezwolił im umieszczać własną cechę (znak) na suknach przez nich wyrabianych.

Według danych z 1578 roku było to całkiem spore miasto. Wnioskować tak można po wysokości płaconych podatków (w sumie 105 florenów). Mieszczanie radzanowscy płacili więc: 32 floreny szosu i 45 florenów czopowego oraz inne podatki. Ówczesnie istniało w całym województwie płockim 15 miast. Według wielkości płaconego podatku Radzanów zajmował 9 miejsce. Był mniejszy niż Raciąż, Mława czy Szreńsk (różnica 17 florenów w wielkości płaconych podatków), ale większy niż Drobin czy Niedzbórz. W Radzanowie oprócz rzemieślników byli też handlarze śledzi, była również gorzelnia.

Na początku XVII wieku dziedzicem Radzanowa był Marcin Radzanowski syn Stanisława i Elżbiety Hłowskiej. Miał on urząd chorążego i następnie podkomorzego płockiego. W 1622 roku Marcin Radzanowski chorąży płocki zapisał kościołowi w Radzanowie sumę 1 000 zł polskich. Po bezpotomnej śmierci Marcina Radzanowskiego Radzanów został podzielony między jego spadkobierców Narzymskich i Niszczyckich. Część dóbr objęła jego siostra Małgorzata żona Jakuba Narzymskiego syna Mikołaja kasztelana sierpskiego. Narzymscy herbu Dołęga byli miejscowym

mazowieckim rodem. Jakub Narzymski i Małgorzata z Radzanowskich mieli synów: Mikołaja, Stanisława i Tomasza. Właśnie Tomasz Narzymski był w drugiej połowie XVII wieku dziedzicem części Radzanowa i całego Ratowa.

Druga część Radzanowa przeszła na własność rodziny Niszczyckich.

Podział miasta na pewno nie sprzyjał dobremu rozwojowi miasteczka. Dodatkowo wojny z połowy XVII i początku XVIII wieku bardzo zniszczyły kraj. Wiele wsi i miast legło w gruzach. Ówczesny Radzanów stał się tylko większą wsią.

Na początku XVIII wieku wiele zmieniło się w stosunkach własnościowych w Radzanowie. Po śmierci Tomasza Narzymskiego (fundatora zakonu w Ratowie) dziedziczył w Radzanowie jego syn Tomasz skarbnik i podstoli czerski. Były to pierwsze lata III wojny północnej i mimo, że Polska nie brała w niej udziału to teren naszego kraju stał się głównym teatrem działań wojennych Szwecji, Rosji i Saksonii. Przyniosło to wielkie zniszczenia. Tomasz Narzymski (młodszy) sprzedał wtedy swoje części w Radzanowie, a kupił je Adam Kempki podkomorzy płocki, który lepiej radził sobie w tych trudnych czasach.

Około 1725 roku w Radzanowie wybudowano drewniany kościół. Jego fundatorem był dziedzic połowy Radzanowa Jerzy Matuszewicz starosta stoklicki. Niedługo później Matuszewicz sprzedał swoje udziały w Radzanowie, a kupili je Niszczyccy stając się jedynymi właścicielami Radzanowa. Siedzibą dziedziców Radzanowa był dwór w Ratowie.

W 1765 roku ze Szreńska wygnano Żydów. Osiedlili się w Radzanowie sprzyjał im dziedzic Radzanowa.

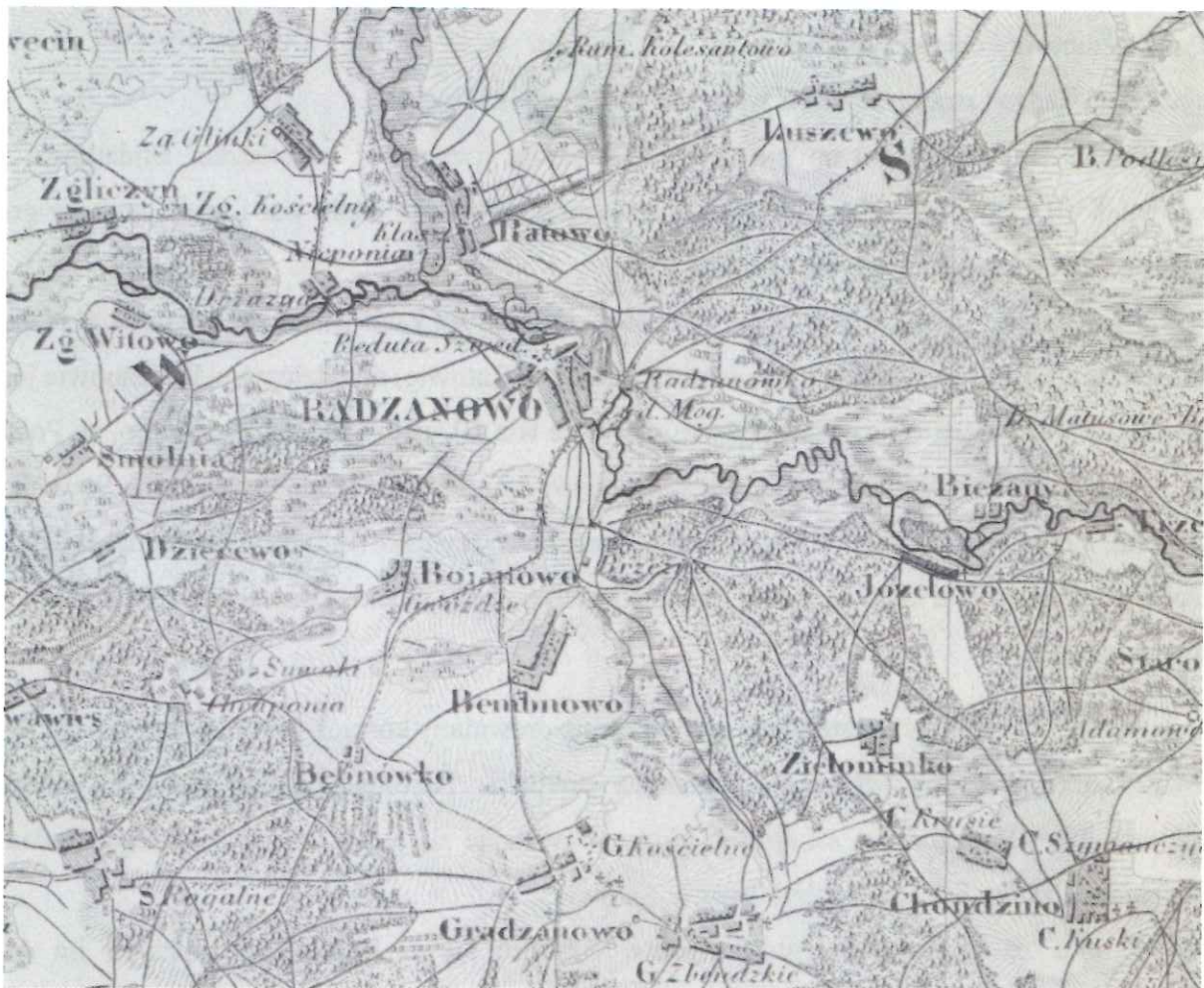
Troska dziedziców miasteczka o ludność żydowską podyktowana była względami finansowymi. Ludność ta zajmując się handlem, rzemiosłem oraz kredytowaniem i przynosiła właścicielowi większy dochody niż miejscowa ludność miasteczka, która zajmowała się głównie uprawą ziemi.

Dziedzice miasta Józef Niszczycki zmarł zapewne przed 1783 rokiem, ponieważ w tymże właśnie roku jako właściciela wymienia się już jego brata stryjecznego Antoniego Niszczyckiego cześnika zawkrzeńskiego i stolnika tej ziemi, był on też chorążym sierpskim.

Z końcem XVIII wieku upada niegdyś całkiem potężny ród Niszczyckich. Większość z ich przedstawicieli umiera bezpotomnie. Majątek uległ rozproszeniu. Dobra Ratowo-Radzanowo kupiła wtedy rodzina hrabiów Moszyńskich.

W latach 1806-1830 dziedzicem dóbr Ratowo-Radzanów był Józef Niemojewski herbu Rola.

Radzanów na początku XIX wieku był niewielką miejscowością. W 1806 roku naliczono tu 540 mieszkańców w tym 63 Żydów. W 1827 roku było tu 79 domów i 861 mieszkańców. W latach 1823-62 obowiązywał tutaj zakaz osadnictwa dla Żydów z innych miejscowości ze względu na przygraniczne położenie miasta.

Okolice Radzanowa w pierwszej połowie XIX wieku

W 1856 roku w Radzanowie żyło 612 Żydów, którzy stanowili 57 % ogółu mieszkańców.

Mieszkańcy Radzanowa włączyli się do walki w czasach powstania styczniowego.

Właśnie w Radzanowie w dniu 22 III 1863 roku miała miejsce jedna z faz bitwy pod Wróblewem. Natomiast w dniu 17 VII 1863 roku miała miejsce bliżej nie opisana w źródłach potyczka w Radzanowie. Oddział złożony z miejscowej ludności starł się z kilkudziesięciosobowym oddziałem rosyjskim. W czasie powstania wielu mieszkańców poległo. Po powstaniu styczniowym dokonano przeglądu stan miast w Królestwie Polskim. Wiele z nich było tylko większymi wioskami borykającymi się z problemami gospodarczymi. W 1869 roku 29 miast w guberni płockiej utraciło prawa miejskie, w tym i Radzanów. Dawne miasto zyskało status osady miejskiej. Nie była to kara za udział w powstaniu, ale racjonalna polityka gospodarcza.

Po powstaniu styczniowym głównym problem osady miejskiej Radzanów była budowa nowego kościoła. Świątynia ufundowana przez Matuszewicza na początku XVIII wieku była w opłakanym stanie. Planowano budowę nowego kościoła, ale władze nie chciały się na to zgodzić, użyto, więc

podstępu. Wobec tego, że prawo nie zabraniało remontów w 1869 roku w ciągu nocy podkopywano ściany, które się rozpadały i następnie stawiano nowe. Tym „sposobem” w ciągu 6 miesięcy stanął w Radzanowie nowy-stary kościół. Inicjatorem budowy był ksiądz Marian Molski.

Ludność Radzanowa w przededniu powstania liczyła 1 043 osoby, po powstaniu w 1867 roku było już 1140 osób (prawie połowa to byli Żydzi). W 1902 roku naliczono tu już 1400 mieszkańców, ale w 1911 liczba ludności spadła do 1264 osób.

Na przełomie XIX i XX wieku osada składała się z rynku i 4 brukowanych ulic. Zabudowa była drewniana, a to powodowało liczne pożary. Najtragicznym dniem dla miasteczka był wielki pożar z dnia 22 V 1886 roku. W gaszeniu uczestniczyło nawet wojsko rosyjskie ze Szreńska. W czasie pożaru spłonęło 172 domy i inne budynki w tym synagoga. Po pożarze trzeba było rozebrać jeszcze 28 domów. W efekcie bez dachu nad głową zostało 208 rodzin, głównie były to rodziny żydowskie. Straty obliczono na 45 000 rubli, a z ubezpieczenia odzyskano zaledwie 27 000. Pogorzelncom pomogli właściciele okolicznych majątków, a nawet okoliczne miasta (Mława). Po tragicznym pożarze zabudowania szybko odbudowano, jednak duża część ludności żydowskiej, która najbardziej ucierpiała już na stałe opuściła osadę.

Radzanów w tym czasie było lokalnym centrum handlu i usług. Co tydzień w środy odbywały się targi. Były też jarmarki, odbywały się 6 razy w roku z okazji różnych świąt kościelnych. Istniały sklepy monopolowe, restauracje prowadził Antoni Różycki, była apteka i przyjmował lekarz (dr. Hirszfild). Mimo, że Radzanów należał do gminy Ratowo to właśnie tu była siedziba urzędu gminy.

Tak opisano tą miejscowość w 1888 roku: *osada miejska nad rzeką Wkrą w wyniosłym położeniu, w pobliżu wzgórz Nieckich, niedaleko ujścia Mławki do Wkry*. Najbliższa stacja pocztowa była w Szreńsku. W osadzie była kościół drewniany, szkoła początkowa, synagoga, urząd gminy, młyn wodny, trzy wiatraki. W tym czasie było tu 106 domów, 1 258 mieszkańców. Obszar użytków rolnych wynosił 1 412 mórg. Przed 1880 rokiem powstały tu dwie hamernie z produkcją do 12 000 rubli rocznie. Folwark Radzanowo-Ratowo (lub Ratowo-Radzanowo) w 1883 roku zajmował obszar 1964 mórg obszaru.

Mimo emigracji żydowskiej stanowili oni duży odsetek ludności. Mieli własną synagogę i gminę wyznaniową z rabinem. W 1907 roku Żydzi wybudowali nową synagogę w miejscu starej, spalonej.

W 1914 roku wybuchła I wojna światowa. Do 1918 roku Radzanów był okupowany przez wojska niemieckie. Na szczęście ta wojna nie przyniosła wielkich zniszczeń.

W czasie spisu powszechnego z 1921 roku w osadzie miejskiej Radzanów było 156 domów i 1 336 mieszkańców. Było tu 1 033 katolików i 303 wyznawców judaizmu, co ciekawa ludność żydowska była bardzo świadoma. W większości miejscowości w czasie spisu powszechnego duża ich część podawała swoją wiarę ale narodowość polską, natomiast tu wszyscy podali narodowość żydowską.

Według *Księgi Adresowej Polski* Radzanów był osadą rozwiniętą gospodarczo. Przed II wojną światową targi odbywały się tradycyjnie w środy, było też nadal sześć jarmarków rocznie i apteka.

Pokojową egzystencję ludności polskiej i żydowskiej przerwała II wojna światowa.

W 1926 roku zbudowany „sposobem” kościół w Radzanowie rozebrano i wzniesiono nowy ukończony w 1932 roku według projektu Stefana Szyllera. Remontowany był po wojnie. Jest w stylu neobarokowym murowany z cegły. Zbudowano go na planie krzyża. W ołtarzu głównym jest obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem przeniesiony tu z kościoła ze Zgliczyna. Są też inne liczne zabytkowe przedmioty liturgiczne z XVIII i XIX wieku.

Zabytkiem Radzanowa jest również grodzisko pozostałość dawnego grodu obronnego z przełomu XIV i XV wieku. Położone na łąkach w pobliżu kościoła zwane „zamkiem”. Są tam wały o wysokości około 2,5 metra. W wale wschodnim była prawdopodobnie brama-wjazd. Miejskowa forteca wspomniana była w 1543 roku.

Do zabytków Radzanowa należy też synagoga. Nowa synagoga w Radzanowie została wybudowana w 1907 roku, na miejscu spalonej wcześniejszej drewnianej bożnicy. Podczas II wojny światowej Niemcy zdewastowali synagogę. Po zakończeniu wojny budynek służył jako magazyn nawozów. Od 1986 roku mieściła się tu biblioteka. Murowany budynek synagogi wzniesiono na planie prostokąta, z elementami mauretańskimi. Po stronie zachodniej znajduje się przedsionek, z którego przechodzi się do kwadratowej głównej sali modlitewnej. Zachowała się drewniana balustrada galerii dla kobiet. Synagoga wyposażona była w specjalnie stylizowane żyrandole i kinkiety.

5.4.2 Zabytki nieruchomości – charakterystyka i najważniejsze obiekty

Najistotniejszymi zabytkami znajdującymi się na terenie Gminy Radzanów są:

- **Kościół filialny pw. NMP wraz z otaczającym drzewostanem**

dokładny adres zabytku: Bońkowo Kościelne, 06-540 Radzanów

Tytuł do władania zabytkiem (własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne):

Własność: Kuria diecezjalna Płock

Opis zabytku: Kościół filialny pw. NMP w Bońkowie Kościelnym początkowo był prywatną kaplicą zbudowaną z polecenia miejscowego dziedzica Piotra Rudowskiego. Kaplica miała powstać na cześć ówczesnej żony fundatora – Marii. Dlatego w kaplicy umieszczony został obraz Najświętszej Marii Panny, pod której wezwaniem został ustanowiony kościół. Budowę murowanej kaplicy datuje się na

rok 1810. Udokumentowane zostały dwa generalne remonty obiektu – w roku 1874 i 1961. Kaplica przekazana została na własność parafii sta lat od czasu jej wybudowania – w 1910 roku. Kościół pw. NMP w Bońkowie Kościelnym jest filią kościoła parafialnego w pobliskiej Dąbrowie. Podczas II wojny światowej służył wojskom niemieckim jako magazyn. Powierzchnia zabudowy wynosi ok. 270 m², powierzchnia użytkowa ok. 256,5 m², kubatura ok. 1795 m³.

Stan zachowania: dobry.

Dostępność zabytku: użytkowany jako kościół.

Przeznaczenie zabytku: Kościół filialny

źródło: opracowanie własne

- **Synagoga**

dokładny adres zabytku: 06-540 Radzanów, ul. Plac Piłsudskiego 5.

Tytuł do władania zabytkiem (własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne):

Własność: Związek Wyznaniowych Gmin Żydowskich w RP.

Opis zabytku: Budynek Synagogi w Radzanowie jest obiektem zabytkowym, którego okres powstania datuje się na koniec XIX wieku. Usytuowanie budynku znajduje się na zewnętrznej działce narożnej starego rynku w Radzanowie od strony południowo wschodniej. Budynek do czasów II wojny światowej spełniał cele kultu religijnego. Po wojnie był użytkowany jako areszt, a następnie magazyn będący w gestii Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska aż do roku 1978. W roku 1978 doszło do prawdziwej katastrofy, gdy w pobliżu bożnicy zrobiono wykopy potrzebne do zainstalowania na tej samej działce transformatora. Zagrożone mury synagogi zaczęły się walić, runęła południowa ściana

i południowo – wschodni narożnik. W wyniku starań Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Ciechanowie obiekt wyremontowano, rekonstruując zawalone mury i oddając do użytku pod koniec lat 80-tych. Po oddaniu do użytku do listopada 2001 roku budynek pełnił funkcję biblioteki publicznej.

Budynek jest jednokondygnacyjny bez podpiwniczenia, murowany z cegły na zaprawie wapiennej w części oryginalnej oraz na zaprawie cementowo – wapiennej w części rekonstruowanej. Ściany budynku posadowione są na fundamentach murowanych z kamienia polnego na zaprawie glinianej i częściowo wapiennej w części oryginalnej oraz na ławie betonowej w części rekonstruowanej. Nowe fundamenty wykonano pod podparcia słupów wewnątrz budynku. Dach pokryty jest dachówką ceramiczną – holenderską. Budynek jest jednoprzestrzenny poza wydzielonym przedsionkiem i dwoma bocznymi pomieszczeniami. Nad tymi pomieszczeniami nadwieszając się do wewnątrz znajduje się antresola (dawny babiniec) do którego prowadzą schody z północnego bocznego pomieszczenia. Synagoga w Radzanowie jest unikalnym obiektem kultury sakralnej na Północnym Mazowszu. Stylem swojej budowy oraz miejscem lokalizacji symbolizuje długie lata rozwoju i współistnienia kultury żydowskiej na Mazowszu. Obecnie budynek synagogi jest wyłączony z użytkowania od ok. 8 lat.

Stan zachowania: bardzo zły, grozi zawaleniem. Budynek ulega permanentnemu niszczeniu, m.in. kruszą się cegły w ścianach zewnętrznych, postępuje pękanie ściany w narożniku południowo – zachodnim budynku. Uszkodzenie szkła kontrolnego – plomby kontrolnej wskazuje na rozszczelnianie się powstałej szczeliny. Ponadto są nieszczelności w pokryciu dachowym oraz zniszczenia obróbek blacharskich.

Dostępność zabytku: Budynek jest niedostępny dla zwiedzających.

Przeznaczenie zabytku: brak przeznaczenia.

źródło: opracowanie własne

- **Grodzisko wczesnośredniowieczne X-XII w.**

dokładny adres zabytku: 06-540 Radzanów, ul. Poświętne

Tytuł do władania zabytkiem (własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne):

Własność: Gmina Radzanów

Opis zabytku: W rozlewisku rzeki Wkry w jej zakolu na kępie otoczonej wodą, na terenie wczesnośredniowiecznego grodziska, stał murowany zamek, należący do rodu Radzanowskich, który został zniszczony podczas wojen szwedzkich. Grodzisko zwane zamkiem użytkowane było w XIV/XV w. wzniesiono na nim murowany zamek, najprawdopodobniej nie odbudowany po zniszczeniach z XVII w. Obiekt pierścieniowaty w kształcie prostokąta z zaokrąglonymi rogami. Wymiary 43 na 50 metrów, wysokość wałów od strony wewnętrznej około 2,5 – 2,7 metra. Znaleziono zostały fragmenty cegieł, zaprawy, kafli i ceramikę. Wał w dwóch miejscach uszkodzony – przeprowadzona została droga polna. W obwodzie wału wkopany został również słup energetyczny.

Stan zachowania: pozostały wały po grodzisku.

Dostępność zabytku: dostępny dla zwiedzających.

Przeznaczenie zabytku: brak przeznaczenia

źródło: opracowanie własne

- **Kościół parafialny p.w. Św. Franciszka z Asyżu wraz z otaczającym go cmentarzem**

Dokładny adres zabytku: 06-540 Radzanów, ul. Poświętne 1

Tytuł do władania zabytkiem (własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne):

Własność: Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Rocha w Radzanowie.

Opis zabytku: Kościół parafialny p.w. Św. Franciszka z Asyżu wzniesiony w latach 1926-1932, według projektu Stefana Szyllera. Budynek Kościoła murowany, otynkowany, na cokole z granitowych ciosów. Fasadą na wschód, jednonawowy z transeptem, z zespołem pomieszczeń (w tym zakrystia) za ołtarzem

głównym. W fasadzie osiowo wysoka wieża uskokowo zwężająca się ku górze. Opracowanie architektoniczne przy zastosowaniu motywów z polskiej architektury XVII i XVIII w., dające w sumie efekt eklektyzmu mieszczącego się w konwencji stylu narodowego – forma nieczęsto spotykana wśród realizacji okresu międzywojennego, będąca dziełem architektury. Cmentarz przykościelny powstał przy tworzeniu parafii, a więc najpóźniej pod koniec XIV w. Funkcjonował niemal do połowy XIX w., następnie stopniowo przekształcany w otoczenie kościoła z planowo nasadzaną roślinnością. Na jego terenie granitowy obelisk z datą 1909 r., zwieńczony rzeźbą Chrystusa niosącego krzyż. Jako odwieczne miejsce pochówku lokalnej społeczności katolickiej cmentarz posiada wartość historyczną.

Stan zachowania: bardzo dobry

Dostępność zabytku: dostępny dla zwiedzających.

Przeznaczenie zabytku: kościół parafialny.

źródło: opracowanie własne

- **Zespół podworski**

dokładny adres zabytku: Zgliczyn Glinki, 06-540 Radzanów

Tytuł do władania zabytkiem (własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne):

Własność prywatna

Opis zabytku: Zespół podworski jest pozostałością historycznego układu przestrzennego majątku ziemskiego, dominującego w lokalnym krajobrazie kulturowym. Budynek dworu jest dziełem architektury, reprezentatywnym dla polskiego budownictwa rezydencjonalnego pierwszej tercji XX w. natomiast ogród stanowi relikwiant dawnego (planowo założonego) otoczenia dworu.

Budynek dworu ma cech klasycyzmu. Zbudowany na planie prostokąta z zaokrąglonymi narożnikami, parterowy z mieszkalnym poddaszem. Po środku elewacji frontowej (wschodniej) wysoki portyk z arkadą zamkniętą półkoliście, zwieńczoną trójkątnym szczytem. W elewacji południowej wydatny trójosiowy ryzalit. Elewacje dworu rozczłonkowane boniowanymi lizeniami. Dach czterospadowy z dwuosiowymi wstawkami, zwieńczonymi trójkątnymi szczytami elewacjach bocznych i tylnej.

Stan zachowania: dobry.

Dostępność zabytku: -----

Przeznaczenie zabytku: budynek mieszkalny.

- **Zespół sakralny XVIII w.: kościół pw. Św. Antoniego Padewskiego wraz z plastycznym i architektonicznym wyposażeniem wnętrza i otoczeniem w promieniu 50 m, klasztor, dzwonnica przy kościele.**

dokładny adres zabytku: Ratowo, 06-540 Radzanów

Tytuł do władania zabytkiem (własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne):

Własność: Kuria diecezjalna Płock

Opis zabytku: Historia Ratowa i Klasztoru ożywa, gdy przybyli do niego Ojcowie Bernardyni, którzy osiedlili się w nim w 1686 roku, sprowadzeni przez ówczesnego właściciela, Tomasza Narzyńskiego, chorążego chełmińskiego. W klasztorze tym znajduje się do dziś obraz św. Antoniego. Trudno dociec kiedy rozpoczął się kult tego obrazu, nie ma na tę okoliczność żadnych dokumentów. Budowę klasztoru muranego rozpoczęli Bernardyni w roku 1735 z cegły produkowanej w Ratowie przez niejakiego Szymona Piotrowskiego i z podarowanej cegły nieistniejącego dziś zamku w Niedzborzu. W roku 1749 zakończono budowę stanu surowego kościoła. W 1755 roku pokryto sygnaturkę kościelną miedzianą blachą. W 1759 roku zakonnicy przenieśli się do ukończonego już klasztoru, a w roku 1761

konsekrowano kościół. Aktu konsekracji dokonał biskup Jan Dębowski, sufragan wrocławski. Rok później powstał ołtarz główny i trzy ołtarze boczne. Klasztor w kształcie podkowy zamkniętej korytarzem przylega do prezbiterium kościoła. Przedłużeniem obu ramion podkowy są krużganki otaczające nawę główną kościoła i łączące się w kruchcie. Sprowadzeni do Ratowa Bernardyni przebywali w nim do 1868 roku, kiedy to nastąpiła kasata zakonu. Opuszczony klasztor zaczął podupadać, świątynia stała się filią kościoła parafialnego w Radzanowie. Zabytkowy zespół ucierpiał szczególnie w czasie pierwszej wojny światowej, kiedy to obiekt znajdował się na linii frontu i był kilka razy obiektem ostrzału artyleryjskiego. W wolnej Polsce obiekt znalazł nowych gospodarzy. W roku 1925 biskup płocki Antoni Julian Nowowiejski sprowadził do Ratowa Siostry Misjonarki Świętej Rodziny.

Stan zachowania: w trakcie remontu.

Dostępność zabytku: dostępny i użytkowany.

Przeznaczenie zabytku: teren kultu religijnego.

źródło: opracowanie własne

5.4.3 Zabytki ruchome

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków w Warszawie prowadzi rejestr zabytków ruchomych na terenie województwa mazowieckiego. W Gminie Radzanów jako zabytki ruchome wpisane są głównie przedmioty znajdujące się we wnętrzach zabytkowych kościołów na terenie gminy.

Obecnie do rejestru zabytków ruchomych województwa mazowieckiego z terenu gminy Radzanów wpisane jest wyposażenie kościołów w miejscowościach Bońkowo, Radzanów oraz Ratowo.

Zabytki ruchome gminy Radzanów wpisane do rejestru zabytków:

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru zabytków	Data wpisu
1.	Bońkowo Kościelne	Wyposażenie kościoła filialnego	449/71-49/78	25.01.1971r.
2.	Radzanów	Przedmioty przechowywane na terenie parafii	446/71-46/78	25.01.1971r.
3.	Radzanów	Wyposażenie kościoła parafialnego	446/71-47/78	25.01.1971r.
4.	Radzanów	Wyposażenie kościoła parafialnego	85/97	21.05.1997r.
5.	Radzanów	Elementy wyposażenia kościoła parafialnego	B-278	12.07.2010r.
6.	Ratowo	Wyposażenie kościoła i klasztoru	448/71-48/78	25.01.1971r.
7.	Ratowo	Wyposażenie kościoła	68/92	1.07.1992r.

5.4.4 Zabytki archeologiczne - charakterystyka

Archeologiczne Zdjęcie Polski to nazwa realizowanego na terenie całej Polski od 1978 r. przedsięwzięcia poszukiwania, rejestrowania i nanoszenia na mapy stanowisk archeologicznych. Konsekwencją tych działań jest uzyskanie informacji potrzebnych do celów naukowych i konserwatorskich (związanych z ochroną zabytków). Przedsięwzięcie jest koordynowane przez poszczególnych wojewódzkich konserwatorów zabytków, a centralna baza danych przechowywana jest w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie.

Obecnie rozpoznane stanowiska archeologiczne:

Lp.	Miejscowość	AZP na obszarze	Nr stanowiska na obszarze	Funkcja	Kultura	Chronologia	Uwagi
1.	Bębnowo	42-57	3	osada	staropolska	XV-XVIII w.	
2.	Bębnowo	42-57	8	osada	staropolska	XVII-XVIII w.	
3.	Bębnowo	42-57	25	śląd osadnictwa	nieokreślona	okres wpływów rzymskich	
4.	Bębnowo	42-57	26	osada	prapolska	wczesne średniowiecze	
5.	Bojanowo	42-57	1	cmentarzysko ciałopalne (?)	nieokreślona	nieokreślona	
6.	Bojanowo	42-57	2	osada	staropolska	XV-XVIII w.	
7.	Bojanowo	42-57	29	osada	łużycka		
				osada	nieokreślona	OWR	
				śląd osadnictwa	prapolska	wczesne średniowiecze	
				śląd osadnictwa	staropolska	XVI-XVIII w.	
				śląd osadnictwa	nieokreślona	nieokreślona	
8.	Bojanowo	42-57	30	śląd osadnictwa	nieokreślona	starożytność	
				osada	łużycka	wczesna epoka żelaza	
9.	Bońkowo Kościelne	41-58	12	osada	łużycka	epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
				osada	przeworska	okres wpływów rzymskich	
				osada		średniowiecze	
10.	Bońkowo Podlesne	41-58	9	osada	łużycka	wczesna epoka żelaza	
				osada		średniowiecze	
11.	Bońkowo Podlesne	41-58	10	osada	łużycka	wczesna epoka żelaza	
12.	Bońkowo Podlesne	41-58	11	osada		średniowiecze	
13.	Bońkowo	41-59	8	osada	łużycka	epoka brązu	
14.	Bońkowo	41-59	12	osada	przeworska	późny laten/okres rzymski	
				punkt osadn.		okres nowożytny	
15.	Bońkowo	41-59	11	osada ?	łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
				osada ?	przeworska	późny laten/okres rzymski	

16.	Bońkowo	41-59	10	osada ?	łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
				punkt osadn.	przeworska	okres wpływów rzymskich	
				punkt osadn.		średniowiecze	
17.	Bońkowo	41-59	9	punkt osadn.	przeworska	okres wpływów rzymskich	
18.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	62	śląd osadnictwa		okres rzymski	
19.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	67	śląd osadnictwa		okres rzymski	
				śląd osadnictwa		nowożytność	
20.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	39	osada	amfor kulistych	neolit	
				osada	trzcieniecka	epoka brązu	
21.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	40	śląd osadnictwa		neolit	
				osada	trzcieniecka	epoka brązu	
22.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	41	osada		neolit	
23.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	42	osada	pucharów lejkowatych	neolit	
				śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
24.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	44	osada		starożytność	
				śląd osadnictwa		nowożytność	
				śląd osadnictwa			
25.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	45	śląd osadnictwa		starożytność	
26.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	46	śląd osadnictwa	trzcieniecka	epoka brązu	
27.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	47	śląd osadnictwa		starożytność	
28.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	48	śląd osadnictwa	trzcieniecka	epoka brązu	
29.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	49	śląd osadnictwa		starożytność	
30.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	50	osada		starożytność	
31.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	51	osada		starożytność	
32.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	52	osada	łużycka	epoka brązu	
				śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
33.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	53	osada	pomorska	wczesna epoka żelaza	
				śląd osadnictwa		późne średniowiecze	

34.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	54	śląd osadnictwa		starożytność	
35.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	55	śląd osadnictwa	trzcieniecka	epoka brązu	
36.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	56	osada	trzcieniecka	epoka brązu	
				śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
37.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	57	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
38.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	58	osada	trzcieniecka	epoka brązu	
				śląd osadnictwa		nowożytność	
39.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	59	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
40.	Gradzanowo Włociańskie	42-58	60	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
				śląd osadnictwa		nowożytność	
41.	Gradzanowo Zbęskie	43-58	37	śląd osadnictwa		XIV-XV w.	
				osada		XVI-XVII w.	
42.	Gradzanowo Zbęskie	42-58	63	śląd osadnictwa		epoka brązu	
				śląd osadnictwa		okres rzymski	
				śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
43.	Gradzanowo Zbęskie	42-58	64	śląd osadnictwa		nowożytność	
44.	Gradzanowo Zbęskie	42-58	65	śląd osadnictwa		nowożytność	
45.	Gradzanowo Zbęskie	42-58	66	osada		późne średniowiecze	
46.	Gradzanowo Zbęskie	42-57	28	śląd osadnictwa	trzcieniecka	wczesna epoka brązu	
47.	Gradzanowo Zbęskie	43-57	15	osada	prapolska	XII-XIII w.	
48.	Gradzanowo Zbęskie	43-57	16	śląd osadnictwa	nieokreślona	starożytność	
49.	Józefowo	42-58	61	osada		XIV-XVII w.	
50.	Józefowo	42-58	1	śląd osadnictwa		starożytność	
51.	Józefowo	42-58	2	śląd osadnictwa		starożytność	
52.	Józefowo	42-58	3	śląd osadnictwa	trzcieniecka	epoka brązu	
				śląd osadnictwa		nowożytność	
53.	Józefowo	42-58	4	śląd osadnictwa	trzcieniecka	epoka brązu	
				śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
54.	Józefowo	42-58	5	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
55.	Józefowo	42-58	6	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	
				śląd osadnictwa		nowożytność	

56.	Józefowo	42-58	7	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	
				śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
				śląd osadnictwa		nowożytność	
57.	Józefowo	42-58	8	śląd osadnictwa	trzcieniecka	epoka brązu	
58.	Józefowo	42-58	9	śląd osadnictwa	łużycka	epoka brązu	
59.	Józefowo	42-58	15	śląd osadnictwa		mezolit	
60.	Józefowo	42-58	16	śląd osadnictwa		starożytność	
61.	Józefowo	42-58	17	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	
62.	Józefowo	42-58	18	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
				śląd osadnictwa		nowożytność	
63.	Józefowo	42-58	38	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	
64.	Józefowo	42-58	43	osada	trzcieniecka	epoka brązu	
				śląd osadnictwa		nowożytność	
65.	Luszewo	41-58	4	osada ?	łużycka	halsztat	
				cmentarzysko (?)	przeworska	okres wpływów rzymskich	
				śląd osadnictwa		średniowiecze	
66.	Luszewo	41-58	7	osada ?	przeworska	okres wpływów rzymskich	
				śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
67.	Luszewo	41-58	8	śląd osadnictwa	przeworska ?	okres wpływów rzymskich	
68.	Radzanów	42-58	68	śląd osadnictwa		nowożytność	
69.	Radzanów	41-57	1	znalezisko luźne		?	
70.	Radzanów	41-57	16	fortyfikacja		średniowiecze - okres nowożytny	Nr rejestru zabytków: 207/79249/6 0WA
71.	Radzanów	41-57	12	punkt osadn.		epoka kamienna	
				punkt osadn.		epoka metali	
72.	Radzanów	41-57	13	osada		XVI-XVIII w.	
73.	Radzanów	42-57	22	osada	staropolska	XV-XVIII w.	
74.	Radzanów	42-57	23	śląd osadnictwa	łużycka ?		
				osada	prapolska	XII-XIII w.	
75.	Radzanów	42-57	24	śląd osadnictwa	nieokreślona	starożytność	

76.	Ratowo	41-57	15	punkt osadn.		starożytność	
				osada		wczesne średniowiecze XII-XIII w.	
				osada		średniowiecze XIV-XV w.	
77.	Ratowo	41-57	14	punkt osadn.		starożytność	
				osada		średniowiecze XIII-XV w.	
				punkt osadn.		nowożytność XVI-XVIII w.	
78.	Wróblewo	41-58	5	osada	łużycka	halsztat	
79.	Wróblewo	41-58	6	osada	łużycka	halsztat	
80.	ZgliczynGlink i	41-57	3	punkt osadn.			
				osada	średniowiecze	XIV-XV w.	
				punkt osadn.	nowożytność	XVI-XVIII w.	
81.	ZgliczynGlink i	41-57	10	osada		XIV-XV w.	
82.	Zgliczyn Witowy	41-57	11	punkt osadn.		XVI-XVIII w.	
83.	Zgliczyn Witowy	42-57	4	śląd osadnictwa	staropolska	XV-XVII w.	

5.4.5 Miejsca pamięci i kapliczki

Miejsca pamięci

Gmina Radzanów z racji swojej historii, posiada miejsca pamięci narodowej, które stanowią element tożsamości lokalnej. Znajdują się one w miejscowości Radzanów. Są to:

- 1) Obelisk upamiętniający Powstańców poległych w bitwie pod Wróblewem dnia 21 marca 1863 roku. Znajduje się on w lesie Radzanowskim.

źródło: opracowanie własne

- 2) Mogiła zbiorowa z lat 1939 – 1945 na której widnieje ten napis: „Pamięci polskich nieznanych żołnierzy poległych w 1939 r. Spoczywających w tym grobie oraz parafian poległych i pomordowanych w obozach koncentracyjnych i zaginionych w latach 1939 – 1945”

źródło: opracowanie własne

- 3) Mogiła zbiorowa z 1945 roku na której widnieje napis „Zostali pomordowani przez Niemców 17.01.1945 r.”. Mogiły te znajdują się na cmentarzu parafialnym w Radzanowie.

źródło: opracowanie własne

- 4) Cmentarz wojenny żołnierzy niemieckich i rosyjskich poległych w 1915r. położony w lesie ok. 2 km na północny – wschód od mostu drogowego w Radzanowie

Źródło: <https://www.rowery.olsztyn.pl/wiki/miejsca/1914/mazowieckie/radzanowek>

Kapliczki

Dziedzictwem kulturowym gmin są ślady historii oraz przekazy ustne i zwyczaje, a także nazwy własne upamiętniające ważne dla lokalnej społeczności Osoby i Zdarzenia. Ważne wydarzenia z przeszłości znajdują upamiętnienie m.in. w uroczystościach, rajdach i spotkaniach organizowanych przez mieszkańców i przez władze gminy.

Działające na terenie gminy stowarzyszenia i koła gospodyń wiejskich podejmują liczne działania, mające na celu zachowanie lokalnego dziedzictwa niematerialnego, prowadzą także działalność wydawniczą związaną z lokalną historią jak np. „Radzanowskie Zeszyty Historyczne”. Stanowi to

nieoceniony wkład w rozwój świadomości i rozbudzenie zainteresowania mieszkańców problematyką dziedzictwa kulturowego.

Na terenie gminy Radzanów znajduje się duża ilość kapliczek przydrożnych, datowanych na przełom XIX i 1 poł. XX wieku. ; m.in. w miejscowościach:

1. Bębnowko

2. Bieżany

3. Bojanowo

4. Bońkowo Kościelne

5. Bońkowo Podleśne

5.1 Krzyż drewniany, upamiętniający bitwę powstańczą z 1863 r., przy drodze na Bońkowo; GPS: 52°58'16.7"; 20°11'18"

Krzyż w roku 2022 został odrestaurowany przez Towarzystwo Przyjaciół Gminy Radzanów.
5.2 Krzyż na kamiennym cokole z 1910 r. usytuowany na skraju lasu przy wjeździe do Bońkowa;
GPS: 52°57'51"; 20°11'30"

6. Budy Matusy

7. Cegielnia Ratowska

8. Zgliczyn Witowy

9. Gradzanowo Włociańskie

10. Gradzanowo Zbęskie

11. Józefowo

12. Luszewo

13. Radzanów

13.1 1896 r., ul. Mławska; GPS: 52,942509 (52°56'32.69''); 20,095104 (20°5'42.65'') Karawaka, r. 1889, figura chroniąca przed epidemią cholery. Napis: „SOLI DEO 1896”.

13.2 1990 r. ul. Mławska (Radzanówek); GPS: 52,942165 (52°56'31.68''); 20,102522 (20°6'9'') Figura postawiona w miejscu dawnej mleczarni, zburzonej przez Niemców 3 września 1939 roku, gdzie zginęło podczas bombardowania kilkanaście osób. Tablica z napisem: PAMIĘCI OFIAR WRZEŚNIA 1939 R.”

13.3 ul. Siemiątkowskiego 4; GPS: 52,938009 (52°56'16.74''); 20,094436 (20°5'39.87'')

13.4 1948 r. ul. Poświętne 13 (naprzeciwko); GPS: 52,943597 (52°56'36.92''); 20,086967 (20°5'12.95''). Tablica: „CHRYSZTUSOWI KRÓLOWI ZA SZCZĘŚLIWE PRZEŻYCIE WOJNY 1939-1945. WIERNI PARAFIANIE Z UL. POŚWIĘTNEJ W RADZANOWIE. 26IV 1948.

14. Ratowo

15. Trzciniec

16. Wróblewo

17. Wróblewo Budy , Wróblewo Tartak

18. Zgliczyn Glinki

19. Zgliczyn Witowy

20. Zieluminek

5.5 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

W rejestrze zabytków Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, delegatura Ciechanów, znajduje się 6 wpisów dotyczących obiektów na terenie gminy Radzanów.

Zabytki gminy Radzanów w wojewódzkim rejestrze zabytków:

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Bońkowo Kościelne	Kościół filialny p.w. Narodzenia NMP i otaczający drzewostan	A-135	09.04.1962

2.	Radzanów	Kościół parafialny p.w. Św. Franciszka z Asyżu wraz z gruntem w granicach fundamentowania oraz cmentarzem przykościelnym	A- 1024	04.04.2011
3.	Radzanów	Synagoga i bezpośrednie otoczenie w promieniu 50 m	A-209	22.06.1980
4.	Radzanów	Grodzisko wczesnośredniowieczne	207-79-249/60WA	26.03.1960
5.	Ratowo	Zespół sakralny: kościół św. Antoniego Padewskiego wraz z plastycznym i architektonicznym wyposażeniem wnętrza i otoczeniem w promieniu 50 m, klasztor, dzwonnica	A-68	25.01.1958
6.	Zgliczyn Glinki	Zespół podworski: dwór i ogród	A-339	20.09.2001

5.6 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Ochrona zabytków należy do obowiązków samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej precyzuje art. 4 ustawy z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022, poz. 840). Gminy mają dbać o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Ponadto mają obowiązek podjęcia działań mających na celu „udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków”. Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w artykule 22. Punkt 4 tego artykułu mówi: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy”.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- a) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- b) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- c) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków została przyjęta Zarządzeniem Nr 21/2016 Wójta Gminy Radzanów dnia 29 lipca 2016r., na którą składają się wpisane do rejestru zabytków wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz obiekty ujęte w ewidencji wytypowane przez konserwatora zabytków. Stanowiska archeologiczne wskazane przez konserwatora zabytków zostały wpisane do GEZ Zarządzeniem Nr 50/2022 Wójta Gminy Radzanów dnia 19 lipca 2022r.

Zaktualizowany wykaz obiektów planowanych do ujęcia w Gminnej Ewidencji Zabytków zarówno w zakresie zabytków nieruchomych jak i archeologicznych zostanie przedłożony do MWKZ do zaopiniowania i ostatecznie będzie zatwierdzony zarządzeniem Wójta Gminy Radzanów.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

Analiza SWOT jest techniką analityczną, powszechnie stosowaną we wszystkich obszarach planowania strategicznego jako uniwersalne narzędzie pierwszego etapu analizy strategicznej. Polega ona na posegregowaniu posiadanych informacji o danej sprawie na cztery kategorie czynników:

- mocne strony (wszystko to, co stanowi atut, zaletę, przewagę),
- słabe strony (wszystko to co stanowi słabość, wadę, barierę),
- szanse (wszystko co stwarza szansę korzystnej zmiany),
- zagrożenia (wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej).

Sporządzona analiza uwzględnia stan dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowania jego ochrony i realizowanej przez gminę polityki rozwoju przestrzennego i społeczno - gospodarczego. Dokonana analiza ma za zadanie pomóc w określeniu podstawowych priorytetów opracowanego dokumentu.

Analiza mocnych i słabych stron wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Radzanów

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ➤ opracowana gminna ewidencja zabytków, ➤ duża liczba zabytkowych obiektów, ➤ stosunkowo dobrze zachowane obiekty wpisane do rejestru zabytków, 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ brak dostępu do niektórych zabytkowych obiektów (własność prywatna), ➤ brak środków na opiekę nad zabytkami,

<ul style="list-style-type: none"> ➤ występowanie Gminnej Biblioteki Publicznej na terenie gminy Radzanów, ➤ występowanie Gminnego Ośrodka Kultury na terenie gminy Radzanów, ➤ występowanie świetlic wiejskich, ➤ atrakcyjne położenie gminy dla turystyki, ➤ aktualizowane studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ➤ aktualizowany miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ brak aktualnego, terenowego rozpoznania stanowisk archeologicznych, ➤ brak zinwentaryzowanych kapliczek przydrożnych ➤ niski stopień świadomości społecznej w zakresie należytego dbania o obiekty zabytkowe.
--	---

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Radzanów

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, ➤ Uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, ➤ Rozwój agroturystyki, ➤ Nowoczesne techniki informatyczne stwarzające możliwość prezentacji dziedzictwa kulturowego na szerszą skalę oraz jego cyfryzację (tworzenie edukacyjnych baz danych). ➤ Lokalne tematyczne strony internetowe. ➤ Organizacja imprez kulturowych, tematycznych wystaw podczas których podkreśla się lokalną kulturę, ➤ Zaangażowanie placówek oświatowych oraz kościelnych w edukację kulturalną – warsztaty, pracownie, szkolenia, wykłady. ➤ Promowanie grup przywracających dawne zwyczaje regionalne, ➤ Wspieranie lokalnych grup działania. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Brak środków finansowych na realizację kluczowych inwestycji, ➤ Duża konkurencja w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na opiekę nad zabytkami, ➤ Postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego. ➤ Bezprawne/samowolne działania przy prywatnych obiektach o walorach zabytkowych i ich rozbiórki.

7. Założenia programowe

Przedmiotowe opracowanie wyznacza gminie priorytety w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Prace nad wdrażaniem ustaleń programu oraz monitorowaniem ich postępu należą do zadań samorządu lokalnego. Zadania dla samorządu lokalnego w zakresie opieki nad zabytkami zostały opracowane na podstawie analiz dokumentów programowych wyższego szczebla, gminnych dokumentów strategicznych.

Przedmiotowy Program w zakresie ochrony zabytków gminy odnosi się do działań, o których mowa w art.4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

7.1 Priorytety programu opieki

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Radzanów wykonana na potrzeby programu pozwoliła na wypracowanie priorytetowych działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. Priorytet I
Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.
2. Priorytet II
Badanie i dokumentacja dziedzictwa.
3. Priorytet III

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy

7.2 Kierunki działania i zadania programu opieki

Gmina Radzanów powinna dążyć do jak najefektywniejszego realizowania założonych kierunków działań i zadań. Należy brać pod uwagę, że z racji czteroletniego okresu obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami, mogą one wymagać aktualizacji w wyniku następujących w tym zassie zmian społeczno – gospodarczych.

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów określono kierunki działań które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe działania.

Kierunki działań i zadania

I.	Priorytet I. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.		
I.1.			
Kierunek działania: Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy			
	Zadania	Wykonawca	Termin realizacji
1.1.	Aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w oparciu o aktualne studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego	Gmina Radzanów	2023-2026
1.2.	Analiza walorów obiektów zabytkowych oraz sukcesywna aktualizacja i uzupełnianie gminnej ewidencji zabytków.	Gmina Radzanów	2023-2026
1.3.	Opracowanie kart adresowych kapliczek i krzyży przydrożnych, celem wnioskowania o włączenie ich do gminnej ewidencji zabytków	Gmina Radzanów	2023-2026
II.	Priorytet II Badanie i dokumentacja dziedzictwa.		
II.1.			
Kierunek działania: Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy			
1.1.	Udostępnianie informacji o zasobie zabytkowym gminy na stronie internetowej www.radzanow.com	Gmina Radzanów	2023-2026
III.	Priorytet III Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy		
III.1.			

Kierunek działania: Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania			
1.1.	Bieżąca konserwacja miejsc pamięci	Gmina Radzanów	2023-2026
1.2.	Podjęcie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację i renowację zabytków	Gmina Radzanów, właściciele obiektów zabytkowych	2023-2026

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Konsekwentnie prowadzona i długofalowa polityka Gminy Radzanów w zakresie opieki nad zabytkami oraz realizacja niniejszego programu stanowi szansę na rozwój w Gminie Radzanów oraz na zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Inwestycje zmierzające do poprawy stanu technicznego obiektów i zespołów zabytkowych powinny się odbywać na zasadzie poszanowania istniejących wartości zabytkowych i dążenia do zachowania w jak największym stopniu oryginału, ewentualnie wkomponowaniu nowych elementów w sposób współgrający z zabytkiem.

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- a) **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. WKZ),
- b) **instrumentów finansowych** (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych),
- c) **instrumentów koordynacji** (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach

rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami),

d) **instrumentów społecznych** (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami),

e) **instrumentów kontrolnych** (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Proces osiągnięcia celów wytyczonych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jego realizacji. Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Wójta Gminy Radzanów, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Co dwa lata wójt będzie sporządzał sprawozdanie z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji Gminnego Programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków z terenu Gminy Radzanów uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych,
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocenę przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ocenę aktywności placówek kulturalnych (domy kultury, świetlice wiejskie, biblioteki),
- ocenę rozwoju bazy turystycznej,
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Gminy Radzanów Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na stronie internetowej Gminy Radzanów.

Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radzanów będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp. Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane.

Gmina i podległe jednostki zobowiązują się prowadzić działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną e tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Środki finansowe związane z zadaniami ochrony i opieki nad zabytkami dla Gminy Radzanów mogą być uzyskane z następujących źródeł:

- środki publiczne;
- środki krajowe (budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego, fundusze celowe);
- środki zagraniczne (środki Unii Europejskiej i inne);
- środki niepubliczne (środki osób fizycznych, prawnych, spółek, organizacji, fundacji, instytucji kościelnych).

Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządowych. Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy ww. ustawy.

Dysponentami powyższych środków są:

1. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
2. Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków.

3. Organ stanowiący - gminy, powiaty, samorzady województwa realizujące dotacje poprzez corocznie organizowane nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.

PRZEWODNICZĄCY
RADY GMINY
Cezary Jurkiewicz